

Kun Béla a nemzetközi és a magyar munkásmozgalom kiemelkedő személyisége, a nagy forradalmár 100 esztendeje, 1886. február 20-án született. Újságíróként készült, de közbeszólt az első világháború. Hadifogolyként került kapcsolatba az orosz forradalmárokkal, az októberi forradalom után személyesen megismerkedik Leninnel. Hazatérve 1918 novemberében az ő kezdeményezésére alakul meg a Kommunisták Magyarországi Pártja. A Tanácsköztársaság első embere, eszmei-ideológiai irányítója. A bukást követően a Szovjetunióban él, a nemzetközi kommunista mozgalom vezéralakja, mígnem 1937-ben a személyi kultusz erősödésekor hamis vádak alapján letartóztatják, a börtönben halt meg.

Kun Béla és Szeged

Közelgő születési centenáriuma alkalmat kínál, hogy a Tanácsköztársaság vezető személyiségének, Kun Bélának szegedi kapcsolatait föllevenítsük. Pályakezdése Erdélyhez (főként Kolozsvárhoz és Nagyváradhoz) fűzte, a forradalmak idején, 1918–19-ben működésének színtere a főváros volt; mindössze három vidéki útjáról tudunk. Május 21-én Szombathelyen volt, fölszólt a helyi munkástanács ülésén; júliusban a határon, Komáromban találkozott Vlastimil Tusar cseh miniszterelnökkel; július végén pedig a szolnoki fronton próbálta személyes jelenlétével fokozni a románok elleni helytállást. Szegeden nem is akkor járt, hanem tizenkét évvel azelőtt. De azért a forradalmak idején is beleszólt Szeged történetébe.

AZ ÁLLAMFOGHÁZBAN (1907–08)

1906 nyarán sztrájkba léptek a kolozsvári kőművesek. Tiltakozó fölvonulásukra fegyverrel válaszolt a rendőrség; lelőtték Dán Péter kőművest... A szociáldemokrata párt röpiratot adott ki *Csendőrszurogy, rendőrkard, bestiák az utcán* címmel. A névtelen füzetet Kun Béla írta. 1907 májusában a bíróság „sajtó útján elkövetett lázítás és hatóság elleni erőszakra való felhívás miatt” hat hónapi államfogházra ítélte. Kun megpróbált a büntetés elől külföldre távozni, de nem sikerült. November 16-án meg kellett kezdenie fogházbüntetése letöltését a szegedi, Vasas Szent Péter (ma Zöld Sándor) utca 17–19. sz. alatti államfogházban.

Az államfogház nem régi intézmény volt: 1890. május 1-én nyílt meg. Párbaívéséért és politikai bűncselekményekért csukták ide az elítélteket. Kun Béla előtt lakója volt Gárdonyi Géza, Bródy Sándor, Ábrányi Kornél, Békefi Antal, Gonda József, Nagy Endre, Sas Ede, Ady Endre. Politikai foglyai főként nemzetiségiek voltak: a nevesebbek közt a jeles szlovák költő, Svetozár Hurban-Vajanský (1847–1916) és a román író és politikus, Goga Octavian (1881–1939). Vajanský 1893-ban, Goga 1912-ben. A román nemzeti mozgalom vezetőjét Ady levélben köszöntötte.

Nemcsak őt, hanem Kun Bélát is. Levele ugyan nem maradt fenn, de Kun Bélának a barátjához, Marton Istvánhoz (1879–1908), a Népszava munkatársához írt leveléből biztos tudomásunk van róla.

Ady zilahi diákkora óta ismerte Kun Bélát, majd 1907 elején, amikor Kun Béla rövid ideig a Budapesti Napló szerkesztőségében dolgozott, a hírvivatot szerkesztette, kollégák is voltak. Kun Béla ifjúkorától tisztelte Adyt, aki a zilahi gimnázium előkészítő tanulmányaira fölkezdte a gyermek Kun Bélát. „Kun Bélát ugyanaz a kollégium látta el útravalóval, mint a költőt” — írta Dersi Tamás *A publicista Kun Béla* című könyvében, és azt is bizonyította, hogy a kolozsvári Friss Újság közírója 1905-ben, majd a várad Szabadság munkatársa 1906-ban, Kun Béla mennyire hasonló hangot üt meg publicistikájában Adyéval.

Kun Bélának két levele maradt fenn a szegedi államfogházból. Keltezten mind a kettő, de a borítékok postabélyegzői szerint az elsőt december 14-e, a másodikat 28-a előtt egy-két nappal (vagy éppen azon a napon) írta. Az elsőben beszámolt barátjának, hogy angolul tanul (már ezer szót tud), és a híres-hírhedt szlovák pappal, Andrej Hlinkával (1864–1938) ül együtt. „Eppen most stájeroltak ki hármunkat földszinti lakásunkból, s feltettek az emeletre, hogy ne érintkezzünk a többi tótokkal, mert még meg találna ártani drága hazánk becses egészségének, ha hármasban vagy négyesben játszanók puffra az alsót délután háromtól ötig. Így hát a haza meg van mentve...”

Fölbukkan a levélben Fehér Árpád neve is. Heltai Jenő későbbi sógora akkor várad újságíró volt; 1911. december 31-től 1914. február 1-ig a Szegedi Napló felelős szerkesztőjeként működött, 1913. október 1-től Móra Ferenc főszerkesztő keze alatt. Móra szerette, de munkájával elégedetlen volt, amint levelesládájából kiderül. Kun Béla így írt róla: „Fehér Árpádot őszintén sajnálom, szegény fiú még abból a sovány kenyérből is kiesett. Írtam neki, gratuláltam darabjának elfogadása alkalmából, s ő volt olyan komisz, hogy egy árva betűt sem válaszolt.” Kérte Marton Istvánt, ösztönözze Fehért, hogy írjon neki hosszú levelet, számoljon be a Nagyvárad Napló szerkesztőségében történt változásokról. Nyilván onnan bocsátották el Fehért, erre utal Kun Béla első mondata.

Második levelét így kezdte a szegedi államfogyó: „Kedves jó Marton elvtárs, el sem képzelheti, mit jelent nekem a levele, nem is alkothat magának arról fogalmat, hogy mint esik itt az embernek, ha látja, hogy van valaki, aki nem hagyta el. Ön és Ady Endre azok, akik megemlékeztek rólam rabságomban. Szabados, Madarász, Rudas azok, akikre még számíthatnék, de róluk semmit sem tudok; ha tudja címeiket, írja meg nekem.” Szabados Sándor a Népszava rovatvezetője volt, 1919-ben népbiztos; Madarász Emil is a Népszavában szerepelt verseivel; Rudas László akkor a szociáldemokrata

baloldal képviselője, később éppen ezért eltávolították a Népszava szerkesztőségéből.

Marton ekkor már betegeskedett, egy év múlva tüdőbajban meg is halt. Kun Béla arra biztatta, vizsgálta meg magát, és kezdjen valami kúrába. „Nekem is — folytatta — sok bajom van a gyomrommal, az itteni koszt valósággal túrhetetlen, pedig hát jól tudja, hogy odakint nemigen szerettem az étlap számos oldalát nézni. Cigarettaízni lehet itt, s előre köszönöm, ha küld egy kis füstölőnivalót.” Elégedetlen a szocialista sajtó- és pártviszonyokkal. „A Népszava mint újság mérhetetlenül alatta áll egy jobb fajta polgári lapnak; mint pártorgánium pedig egyszerűen gyalázatos. Amióta benne vagyok, nem láttam benne egyetlen önálló politikai vagy egyéb riportot, sablonosan kullog a polgári újságok után, s még azt is sokszor elkésve csinálja.”

A FORRADALOMBAN (1918–19)

Több mint tíz év telt el, amikor Kun Bélának és Szegednek ismét kapcsolata keletkezett. 1918 végén szervezkedni kezdtek Szegeden is a munkásmozgalom balszárnyának képviselői, és 1919. újev napján a Tisza Szálló nagytermében megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártjának szegedi szervezete. De a polgári erők és a szociáldemokraták fenyegető nyomása elől az ideküldött első párttitkár, Serbán János hamarosan itthagytá a várost. Ekkor Széll Juliska (1897–1977), az alapítók egyike, Kun Bélától kért új, tetterős vezetőt. Kun Béla Udvardi Jánost küldte le. Ő először január 29-én szerepelt: elnökölt a városháza közgyűlési termében, amikor Rákosi Mátyás *A tökéletes terelés csödjé* címmel tartott előadást.

A Tanácsköztársaság szegedi napjainak maig vitatott kérdése, hogy helyes volt-e a hadügyi népbiztosságnak az az utasítása, amelynek alapján a szegedi direktórium és végrehajtó bizottság, valamint a vöröskatonák egy része (mintegy hatvanan) március 27-én itthagyták a várost, és Felsőközpontról (a mai Balástyáról) — az ún. Szeged-Külváros központjából — próbálták befolyásolni az eseményeket. Kiderült, hogy elszietett intézkedés volt, amely szerencsétlenül osztotta meg a forradalmi erőket Szegeden, sőt akaratlanul is szembeállította a távozókat a maradékkal. Mindkét fél Pesten kereste igazát és a további tennivalókat. A két szegedi — Bródy Mihály és Cseh Imre — Vágó Bélától, a külvárosiak nevében Wallisch Kálmán Rákositól és Kuntól kért igazolást tettükre és tanácsot a jövőre. Wallisch április 7-én a direktórium és végrehajtó bizottság félegyházi ülésén így számolt be:

„Felkerestem Kun Bélát elvtársat, aki elismerte, hogy helyes politikát követtünk, viszont hivatkozott arra, hogy a külpolitikai helyzet megváltozott. Ma a szegedi direktóriumnak és végrehajtó bizottságnak majd be kell mennie Szegedre, kivéve azt a néhány elvtársat, akiknek bántódásuk lehet, s akik bemenetelét a franciák nem garantálják.” „Szemrehányást kaptam, miért jöttünk ki ilyen sokan, de megmagyaráztam. Beszélünk Kun elvtársal ismételtelen.”

Másnap, 8-án, ismét fölvetődött a kérdés. Az aznapi ülés jegyzőkönyve ugyanerről ezt mondja: „Herczeg elvtárs kérdésére Kun elvtárs külügyi népbiztos szavait idézik Czibula és Wallisch elvtársak, mely szerint aki teheti, az menjen be Szegedre...”

Erre azonban nem kerülhetett sor, mert 14-én a francia megszállók kordonnal szakították el Szegedet a Tanácsköztársaságtól. Egy-egy megbízott Dorozsmánál át tudott szólni a kordonon. Így ment föl április végén Széll Juliska ismét Kun Bélához. Két föladatot kapott tőle. Egyrészt kémlélje ki a franciák erejét a Délvidéken, Bácskában és a Bánátban, másrészt juttasson be Szegedre a kordonon át két megbízottat, hogy ők mint hozzáértők szikratávírón híreket továbbítsanak a fővárosba. Széll Juliska mindkét föladatnak eleget tett, amíg a franciák fogságába nem került. Szerencséjére mint fiatal lányt nem vették túlságosan komolyan a franciák, és nemzeti ünnepük alkalmából, július 14-én amnesztiából kiengedték.

*

Az első szegedi, aki Kun Bélával találkozott, valószínűleg Baróti József (1886–1940) volt, a szegedi színháznak 1914 óta rendezője, 1919-ben Juhász Gyula és Ocskay Kornél társaságában a színházi direktórium tagja. Ő 1915 nyarán orosz fogságba esett, 1918 januárjában megszökött, és Péterváron át sikerült hazajutnia. Februárban járt a Szmolnijban, látta Lenint, találkozott Rudnyánszky Endrével és Kun Bélával. Ezt rögtön a hazaérkezése után mondotta el, még a forradalmak előtt, a Szeged és Vidéke 1918. március 16-i számában, tehát hitelesen, hiszen akkor még nem volt oka, hogy dicsekedjen Kun Béla ismeretségével, mert itthon a nevét is kevesen ismerték. Két hétig tartózkodott Pétervárott.

PÉTER LÁSZLÓ

A szegedi nótárius aranymorzsái

Dankó Pista mellett még egy híres Pistája volt a rég elközlött Szegednek, Bek Pista (1848–1912). Igaz, a szőregi matrikula tanúbizonyosága szerint Becknek született, de nevét egyszerűen csak Beknek írta, elhagyván belőle az oktalant c betűt. Sőt: Móríc Pál, a századvég szegedi újságírója csöndesbús tárcájában egyenesen Bekk Pistát írt, mert hogy a régvolt szegediek ajkán így hangzott katonaugyosztálybeli nótárius Bekk Pista neve.

Ha Bek sógorának neve nem is, de szíve és lelke magyarabb volt a bennszülöttekénél. Lechner tér 6. számú házában valóságos múzeuma volt a néprajzi tárgyakkal. Gyűjteményében — többek között — meg lehetett csodálni a régi fegyvereket, fokosokat, buzogányokat, nyeregkapákat, csattokat, nadrágszíjakat, tajtékipákat és más effajta kellékeit az ember léte. Viseletében is őrizte a múltat: a sarkantyús csizma, a magyaros díszítésű ruha le nem vedlett róla. Meleg szavakkal rajzolta meg alakját Móra a *Szegedi tulipántos ládában*, Móríc Pál a *Régi magyar életrben*, Gárdonyi pedig egy folklórból hajló esetét örökölte meg *Aranymorzsákban*.

Bek sógor arról is híres volt, hogy a régi Szegedről, a szegedi fiakról számatlanul tudta sorjáztatni a jó-

ízű anekdotákat, a soha nem hallott történeteket. Hála Móríc Pálnak, hogy mindezt írásba szedte, ugyanis Bek Pista ritkán fogott tollat. Elszórt írásait Péter László csokrozta miniatűr kötetébe, Szegedi emlékek címen és látta el utószóval. Köszönet illeti a Szegedi Nyomdat is, hogy e sorozatával részt vállal a Város múltjának a föltárásában.

Csak mutatóba, hogy mi minderről jön föl a szó ebben a féltényrnyi könyvecskében: a zsinórdíszítésről, a nagyfuvarosokról és a koplalóokról, a nagypiaci lacikonyháról, Dóró Imre házat érő pejkiójáról, a régi szegedi kocsmákról és cégekről, a Helteló kocsmában dängubázó fogatosokról, és magáról a *Sándorról* is. Bek Pista leírásából tudjuk, hogy a Feketesas cégéről egy fekete sasmadár volt látható, a Hétválasztóén a lovon ülő, hermelinpalástos hét német fejedelmet csodálhatták meg a tanyai magyarok, az Aranyasán aranyos színű, kétfejű sas fényelt, míg az Aranypáva cégére természetesen páva volt fölpingálva, az egyik oldalán magyar, a másikon német fölírattal.

Ha mindezek elmúltak is, egy röpke órára újból fölélednek Bek Pista írásaiban, és sokáig visszhangoznak bennünk.

A. F.

FENYVESI FÉLIX LAJOS

Behavazott falu,

szélfűta közepén
templom áll, órája delet kongat,
kettétört kütostoron
vén varjú károg,
dérgyöngyös ágakon
cinkék dideregnek a kék hidegben,
rőzshordó számár
szénát ropogat,
és gyémánt hó jön,
lány-ujjak hóba írt
nevét betemeti egészen —
ő gyerekkorom
rég elveszett tája

kölyökként elbújdosott árva
fiad visszamenne most hozzád
falat házi kenyérért, nevetésért,
megbántott apja váláról
levenné a tele zsákokat,
elrontott életét újrakezdené!

ÁRPÁS KÁROLY

Óda

bárányszajak sós melege
bőrödön át
véreM lüktetése
Isten ötszirmú virága

JÓZSA GÁBOR RAJZA